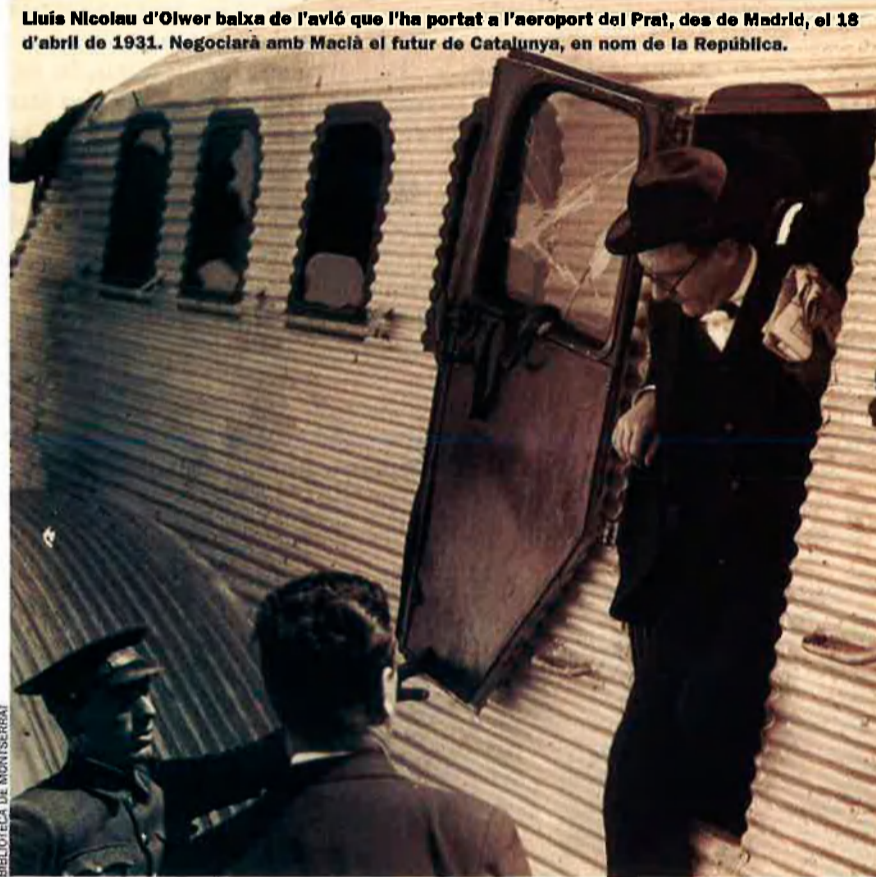

Entre Vichy i la Gestapo

Lluís Nicolau d'Olwer baixa de l'avió que l'ha portat a l'aeroport del Prat, des de Madrid, el 18 d'abril de 1931. Negociarà amb Macià el futur de Catalunya, en nom de la República.

Josep M. Muñoz Pujol relata el viacrucis sofert a la França de Vichy i de la Gestapo pel darrer governador republicà del Banc d'Espanya i ex-ministre d'Economia, en el llibre 'Lluís Nicolau d'Olwer. Un àcid gentilhome', que publica aquesta setmana Edicions 62. És la història de l'odissea de l'or republicà i la biografia d'un gran i ignorat català del segle XX.

■ a darreres oficines republicanes del Banc d'Espanya es trobaven en un pis de la Via Laietana de Barcelona, a l'immoble número 19. I el darrer governador republicà del Banc d'Espanya era un català, Lluís Nicolau d'Olwer (Barcelona 1888 - Ciutat de Mèxic 1961). Havia estat ministre d'Economia, però era un savi erudit,

autor de la celebrada *El pont de la mar blava* (1928), de formació hel·lenista i llatínia, i historiador medieval.

En veure la guerra perduda, el govern de la República l'envia a França. A l'exili, però en missió oficial: gestionarà els fons del banc per ajudar els refugiats. No és pas cap feina fàcil. Ho ha de fer d'amagat, especialment de les noves

autoritats franceses amigues del govern de Franco que, perduda la guerra amb els alemanys, s'instal·len a Vichy. És perseguit, detingut, interrogat i empresonat, per francesos i alemanys.

L'episodi és explicat per primera vegada. Josep Maria Muñoz i Pujol (Barcelona 1924), que ja ha convertit les vides de Joan Fuster i Agustí Duran i Sanpere en relats (*El falcó de Sueca*, 2002, i *Agustí Duran i Sanpere: Temps i memòria*, 2004), i també la tancada de Montserrat (*La gran tancada*, 1999), relata ara (*Lluís Nicolau d'Olwer, Un àcid gentilhome*. Edicions 62) la gran aventura de Nicolau d'Olwer. El seu viacrucis francès, que en certs moments té característiques de *road-movie*, fa apassionant el llibre.

El cronista ha consultat diverses fonts, moltes de les quals inèdites. La més important ha estat les del biografiat mateix, dipositada entre el IEC i Montserrat. Al primer arxiu apareixen actes judicials, informes policíacs i correspondència entre l'ambaixador franquista i un agent francès, continguda en el procés contra Nicolau d'Olwer.

La custòdia dels fons del banc va angoixar Nicolau; això que les primeres setmanes estava tranquil: tenia bones relacions amb el ministre d'Interior francès i s'havia instal·lat en un confortable apartament de París. Però el febrer de 1939 els grans estats democràtics van reconèixer el govern de Burgos i, per tant, deixava de ser el governador del Banc d'Espanya.

I així, explica Muñoz Pujol, de sobte es convertí en un clandestí, ocult en les boires dels *quais* del Sena, susceptible de transformar-se en un fantasma d'ell mateix, tot i ser dipositari d'esperances pecuniàries, atès que destinava els fons del banc a ajudar els refugiats, per mitjà de la JARE, la Junta d'Ajuda als Refugiats Espanyols.

Nicolau va haver d'amagar el fons, augmentat considerablement perquè les divises gestionades inicialment per l'ex-president Negrín van ser cedides a la JARE. Això va conferir-li una responsabilitat més gran. Així, quan el govern franquista, després de la caiguda de París, presentà una llista reclamant 3.617 polítics exiliats, el seu nom havia estat subratllat en vermell per la policia secreta espanyola que actuava il·legalment a França.

La persecució en ferm va començar l'estiu de 1940. Un misteriós agent secret, Víctor de Saulnes, amb el vist-i-plau de l'ambaixada espanyola i la complicitat de la policia francesa, va perseguir-lo per França durant quaranta dies. De Saulnes, curiosament, ja havia estat a les ordres de Nicolau, en ser contractat per l'ex-ministre Indalecio Prieto, enfrontat amb Negrín, per investigar on guardava l'ex-president els diners del Banc, tot i ser home d'extrema dreta, proper al feixisme. Però era considerat l'espia més professional, més ben documentat i més ben relacionat amb la policia. Quan Prieto se'n va anar a Amèrica, de Saulnes va passar a dependre de la JARE i, per tant, de Nicolau. Però això era l'any 1939, quan França era lliure. El 1940, amb el govern de Vichy, de Saulnes és llogat per l'ambaixador franquista a Vichy, José Félix de Lequerica, per espionar Nicolau.

El 15 de juliol de 1940, Lequerica envia un memorial-requeriment al ministre francès de l'Interior exigint la detenció de Nicolau i de l'ajudant, Eduard Ragasol. Lequerica l'acusa d'espoliació i ocultació de béns espanyols. En concret, de 8.000 milions de franc or en lingots, joies, valors i divises, "la major part dels quals havien estat robats al Banc d'Espanya". Una altra part, consistent en joies era, diu l'ambaixador, producte de pillatges en esglésies o de confiscacions.

Sostenia Lequerica, i en això tenia raó, que Nicolau i Prieto havien creat l'associació anomenada JARE destinada a ajudar "amics i partisans".

La denúncia detalla la persecució del "nostre agent Víctor de Saulnes", en un cotxe prestat per la policia, pel sud de França, en ple èxode francès, davant la invasió germànica. Nicolau anava amb un potent cotxe americà i el xofer era Ragasol. El cotxe americà, més ràpid que el de Saulnes, es fa fonedís. Però gràcies a les gendarmeries en recupera el rastre. Fins que els va perdre.

Però els va trobar, acabada la persecució, on no hauria dit mai, a Vichy. Informat l'ambaixador, el procurador general de l'estat, a requeriment de Lequerica, ordena la recerca i captura de Nicolau i Ragasol.

Com va anar Nicolau a Vichy, es demana incrèdul Muñoz Pujol, després d'una fuga amb èxit sostinguda del

Denunciat dos cops pels franquistes, Vichy i la Gestapo empresonaren Nicolau d'Olwer

10 de juny al 18 de juliol? Com es va deixar caçar com un pollet? A més, ni tan sols no va prendre la preocupació de canviar d'hotel.

Nicolau va ser detingut a l'hotel, on van trobar diners i joies, el 18 de juliol –quin dia!– de 1940. L'endemà, ja empresonat, van començar els interrogatoris. El jutge, instruït per l'ambaixador, vol saber no solament què fa en aquells moments sinó què havia fet com a governador del Banc d'Espanya durant la guerra. Muñoz Pujol reporta amb detall els interrogatoris.

Mentrestant, les autoritats espanyoles en demanen l'extradició. I si no confessa on són els diners, l'amenacen amb el trasllat secret a Espanya.

El 20 d'agost el jutge considera acabada la instrucció. Llavors comencen les pressions i les negociacions sobre els diners ocults. Els advocats van aconsellar que pactés. En canvi de no portar-lo a judici ni ser extradit a Espanya, on podia haver estat tranquil·lament afusellat, va haver de *restituir* al govern espanyol les sumes del Banc d'Espanya gestionades per la JARE i dipositades a The Chase Bank, de Mèxic, i a la Compagnie Transatlantique de Marsella. El gener de 1941 surt de la presó.

Denunciat a la Gestapo. Però els franquistes, un franquista, per ser més exactes, no es van oblidar d'ell. Febrer de 1944. París. S'hi havia traslladat per poder treballar a la Biblioteca Nacional. Dos membres de la Gestapo dirigits per un agent secret franquista irrompen a casa seva. Escorcoll i decomís de pertinences, fitxes, apunts i papers. I se l'enduen.

Nicolau reconeix l'agent. És el fill d'un amic seu, alcalde de Pamplona l'any 1936 que els pistolers feixistes van assassinar. El fill, que de noi havia estat a la Izquierda Republicana de Madrid, s'havia passat de bàndol.

A la nit, ingressa a la presó de Fresnes

controlada per la Gestapo. Al Ministeri de l'Interior, un oficial de la SS l'interroga. Molt correcte. Li demana sobre presumptes activitats clandestines. L'interrogatori és interromput per alarma aèria. Queda sol amb el secretari. Conversa amable, en francès: és alsacià. Hi resta uns dies. Continua al conversa amb el secretari. Resulta que tenia un amic pintor a Vilanova i la Geltrú, Rafael Sala. L'havia conegut a la bohèmia artística de Munic i Florència. No sabia res del seu viatge a Amèrica i de la seva mort. L'estiracordetes de la Gestapo, recordarà Nicolau, semblava transformar-se en un vell amic. El tornen a la presó. El deixaran lliure al cap de 46 dies.

No va descobrir mai el motiu de la detenció. Només que, i gràcies al secretari de la Gestapo, el fill del seu amic de Pamplona era especialista en delacions. També pel secretari va saber que Víctor Charles de Saulnes va ser executat, segons tots els indicis per les SS. "La

Lluís Nicolau d'Olwer, al despatx del Ministeri d'Economia, a Madrid.

mort –recordarà Nicolau– havia estat donada com a accidental o intempestiva, en el curs natural de certes accions intempestives."

El viacrucis de l'exili francès no va ser l'únic que va haver de suportar Nicolau. El governador del Banc d'Espanya va ser testimoni directe de l'ús, en condicions desfavorables, que la República va fer dels seus fons per a finançar la guerra.

Muñoz i Pujol explica amb detall totes aquestes operacions, inclosa la més famosa, el trasllat d'or a Moscou. La majoria van ser doloroses, com el fracàs del retorn, a la República, del fons del Banc d'Espanya dipositat, en començar la guerra, al Banc de França.

Lluís Bonada